भगलिङ्गस्य संयोगात् रमते संपुटो हि सः ॥'
इति रतिमञ्जरी ॥

सम्पुटकः, पुं, (सम्पुटते इति। सं+पुट+क्वुन।) आधारविशेषः। साँपुड़ा इति ख्यातः। इति भरतः॥ तत्पर्य्यायः समुद्गकः २। इत्यमरः। २। ६। १३८॥ समुद्गः २ सम्पुटः ४। इति हेमचन्द्रः॥

सम्पूर्ण, त्रि, (सं+पृ+क्तः।) समग्रम्। परिपूर्णम्। साङ्गम्। यथा,—
"गृहीतेऽस्मिन् व्रते देव! यद्यपूर्णं त्वहं स्त्रिये।
तन्मे भवतु संपूर्णं त्वत्प्रसादाज्जनार्द्दन॥"
इति तिथ्यादितत्त्वम्॥

सम्पूर्णः, पुं, (सं+पृ+क्तः।) रागस्य जातिविशेषः। स तु सप्तस्वरमिश्रितरागिण्यः। यथा,
"औडवः पञ्चभिः प्रोक्तः स्वरैः षड्भिस्तु षाड़वः।
सम्पूर्णः सप्तभिः प्रोक्तो रागजातिस्त्रिधा मता॥"
इति सङ्गीतरत्नाकरः॥

अपि च। सम्पूर्णस्वराः सा ऋ ग म प ध नि। सम्पूर्णरागाः सप्तभिः स्वरैर्यथा। नाटवसन्तादयः। इति सङ्गीतदामोदरः॥

सम्पूर्णा, स्त्री, (सम्पूर्ण+टाप्।) एकादशीविशेषः। सा तु पूर्व्वारुणोदयव्यापिनी मती षष्टिदण्डात्मिका। यथा,—
"आदित्योदयवेलायाः प्राङ्मुहूर्त्तद्वयान्विता।
सैकादशी हि संपूर्णा विद्वान्या परिकीर्त्तिता॥"
इति तिथ्यादितत्त्वम्॥

सम्पृक्तः, त्रि, (सं+पृच+क्तः।) मिश्रितः। तत्पर्य्यायः। करम्बः २ कबरः ३ मिश्रः ४ खचितः ५ इति हेमचन्द्रः॥

सम्प्रति, अव्य, (सम् च प्रति च द्वयोः समाहारः।) अस्मिन् काले। तत्पर्य्यायः। एतर्हि २ इदानीं ३ अधुना ४ साम्प्रतम् ५। इत्यमरः। ३।४।२३॥ (यथा, भागवते। ७। १। १७।
"सम्प्रत्यमर्षी गोविन्दे दन्तवक्त्रे दुर्म्मतिः॥")

सम्प्रतिः, पुं, अशोकतनयोऽर्द्धभ्रातृः। इति हेमचन्द्रः॥

सम्प्रतिपत्तिः, स्त्री, (सं+प्रति+पद+क्तिन्।) उत्तरविशेषः। यथा,—
"मिथ्यासम्प्रतिपत्तिश्च प्रत्यवस्कन्दनं तथा।
प्राङ्न्यायोत्तराः प्रोक्तास्तत्र चत्वारः शास्त्रवेदिभिः॥
श्रुत्वाभियोगं प्रत्यर्थी यदि तं प्रतिपद्यते।
सा तु सम्प्रतिपत्तिः स्याच्छास्त्रविद्भिरुदाहृता॥"
अभियुज्यते अभियोगः। प्रतिपद्यते अङ्गीकरोति। तं साध्यार्थम्। इति व्यवहारतत्त्वम्॥
(मौमनस्यम्। यथा, माघे। १९। ३८।
"न तस्थौ भर्त्तृतः प्राप्तमानसम्प्रतिपत्तिषु।
रणैकसर्गेषु भयं मानसं प्रति पत्तिषु॥")

सम्प्रतिरोधकं, त्रि, (सम्यक् प्रकारेण प्रतिरुणद्धीति। सं+प्रति+रुध+ण्वुल्।) प्रतिबन्धकम्। सम्प्रतिपूर्व्वरुधधातोर्णकप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥

सम्प्रतीतिः, स्त्री, सम्यक्ख्यातिः। सम्यग्ज्ञानम्। प्रम्प्रतिपूर्व्वेणधातोः क्तिन्प्रत्ययेन निष्पन्नम्॥

सम्प्रदाता, [ऋ] त्रि, (सं+प्र+दा+तृच्।) सम्प्रदानकर्त्ता। यथा, शुद्धितत्त्वे कात्यायनवचनम्।
"त्रयाणामुदकं कार्य्यं त्रिषु पिण्डः प्रवर्त्तते।
चतुर्थे सम्प्रदातैषां पञ्चमो नोपपद्यते॥"

सम्प्रदानं, क्ली, (सं+प्र+दा+ल्युट्।) सम्यक्प्रकारेण दानम्। षट्कारकान्तर्गतकारकविशेषः। स च दितसासूयाक्रोधेर्ष्यारुचिद्रोहस्पृहाक्रुद्धाभिगृहिगपाधीक्षाप्रतिश्रुत्प्रत्यनुगृधार्य्यानां विषयः। तत्र चतुर्थी विभक्तिः स्यात्। मुख्यसम्प्रदानन्तु प्रकृष्टं दानं यो लभते सः। तथा चोक्तम्।
"सम्प्रदानं तदेव स्यात् पूजानुग्रहकाम्यया।
दीयमानेन संयोगात् स्वामित्वं लभते यदि॥"
इति मुग्धबोधव्याकरणटीकायां दुर्गादासः॥
अपि च।
"गत्यादिभिन्ने धातर्थे चतुर्थी विग्रहस्य या।
यः स्वार्थो बोधनीयस्तत् संप्रदानत्वमीरितम्॥"
गत्यादिभिन्ने यद्धातूपस्थाप्य यादृशार्थे विग्रहस्य चतुर्थ्या यः स्वार्थो बोधयितुं शक्यते स तद्धातूपस्थाप्य तादृशक्रियायां संप्रदानत्वमुच्यते। ब्राह्मणाय दानं धनस्य इत्यादौ ददातेः स्वत्वजनकस्त्यागोऽर्थः तन्निविष्टे च स्वत्वे ब्राह्मणादेः प्रतियोगित्वं निरूपितत्वं वा चतुर्थ्या बोध्यते इति तदेव तत्र संप्रदानत्वं ब्राह्मणादिप्रतियोगिकं यद्वनवृत्तिस्वत्वं तज्जनकस्त्याग इत्येवं तत्र प्रत्ययात् धात्वर्थतावच्छेदकीभूतस्वत्वाख्यफलवत्तया धनादेर्दानकर्म्मत्वात्। न चैवं पशुकामनया यागकरणदशायां चैत्रः स्वात्मने पशुं ददातीत्यपि प्रयोगापत्तिः तादृशयागस्य चैत्रोयं यत् पशुनिष्ठं स्वत्वं तज्जनकत्यागत्वादिति वाच्यं स्वत्वध्वंसजनकक्रियापर्य्यवसन्नस्य त्यागस्यैकदेशे स्वत्वध्वंसेऽपि द्वितीयाद्यर्थस्यान्वयेन पशुफलकयागे पशुनिष्ठस्य स्वत्वध्वंसस्य जनकत्वविरहादेतद्वाक्यस्याप्रमाणत्वात्। ग्रामाय गत इत्यादौ विग्रहस्य चतुर्थ्या धात्वर्थे बोध्यमपि कर्म्मत्वं न गत्यादिभिन्ने। वृक्षाय सेचक इत्यादौ गत्यादिभिन्ने चतुर्थ्या बोधनीयोऽपि संवर्द्धयितुमित्यादि तुमर्थो न विग्रहस्ययेति न तत्र प्रसङ्गः। संप्रदानशब्दस्तु स्वाश्रयगोचरत्यागजन्यस्वत्वस्य प्रतियोगिन्येव शक्त इति स्वत्वप्रतियोगित्वं संप्रदानमित्यादिको न प्रयोगः। न च दानस्य स्वत्वहेतुत्वे प्रमाणाभावः।
"सप्त वित्तागमा धर्म्या दायो लाभः क्रयो जयः।
प्रयोगः कर्म्मयोगश्च सत्प्रतिग्रह एव च॥"
इत्यादि मन्वादिवचनैस्तस्य स्वत्वहेतुत्वाप्रतिपादनादिति वाच्यम्। ब्राह्मणाय त्यक्तायां गवि गौरियं ब्राह्मणस्य न तु ममेत्यादि सार्व्वजनीनप्रतितेरेव तत्र प्रमाणत्वात् प्रदानं स्वाम्यकारणमिति वचनाच्च अतएव विदेशस्थं पात्रमुद्दिश्य त्यक्तधने स्वीकारमन्तरेणैव पात्रस्य मरणस्थले पितृदायत्वेन तद्धनं पुत्रादिभिर्विभज्य गृह्यते अन्यथा तैरेव उदासीनैरपि तद्धनस्यारण्यकुशादेरिवोपादाने यथेष्टनियोगे च प्रत्यवायो न स्यात् नन्वेवं दानादेव स्वत्वसिद्धेर्दत्तवस्तुनि स्वीकारो व्यर्थ इति चेन्न लब्धाच्चाष्टगुणं फलमित्यादि स्मृतेः प्रतिगृहीतद्रव्यदानस्य फलविशेषं प्रति हेतुत्वेन तादृशफलसम्पत्तार्थमेव प्रतिग्रहस्योपयोगात् याजनाध्यापनप्रतिग्रहैर्द्विजो धनमर्जयेदित्यादिश्रुत्या प्रागुक्तस्मृत्या च प्रतिग्रहस्यापि स्वत्वहेतुत्वबोधनाच्च। स्वत्वजनकव्यापारस्यैवार्ज्जनपदार्थत्वात्। दासाय भक्ष्यं ददाति भृतकाय वेतनं ददातीत्यादावपि स्वत्वजनकत्यागं प्रतिपादयन् ददातिर्मुख्य एव पुण्यजनकन्तु न तादृशदानसंबंधत्वात्। यत्तु स्वीकारजन्यस्य स्वत्वस्य जनकस्त्यागो दानं मनसा पात्रमुद्दिश्य धनत्यागन्तु न दानं किन्तूत्सर्गमात्रं प्रतिग्रहजन्यस्वत्वं प्रति हेतुभूतवैधत्यागस्यैव तथात्वात् उपेक्षा तु स्वत्वध्वंसमात्रजनकस्त्यागो न तु तत्र स्वत्वजनकस्यान्तर्भाव इति मैथिलैरुक्तं तन्न युक्तं लाघवेन स्वत्वजनकत्यागस्यैव ददात्यर्थत्वात्। तिलानस्मै प्रतियच्छति तुरगमस्मै विक्रीणीते इत्यादौ द्रव्यान्तरग्रहणपूर्व्वकं दानमेव प्रतिदानम्। मूल्यग्रहणपूर्व्वकं दानमेव विक्रय इति तत्रापि मुख्यमेव संप्रदानत्वं चतुर्थ्या बोध्यते। तिलादिकञ्च न मूल्यं पणपुराणादेरेव शास्त्रे तथात्वोपदेशात्। अदृष्टार्थं दत्तस्यैव च स्वीकारः प्रतिग्रह इति परेण प्रतिदत्तस्य विक्रीतस्य वा तिलतुरगादेः स्वीकारो न दोषावहः। मैत्राय रोचते मोदक इत्यत्र चतुर्थ्या धात्वर्थान्वितं आधेयत्वं धातुना च भक्ष्यत्वप्रकारकेच्छोपस्थाप्यते तिङा तु प्रकाशत इत्यादाविव विषयत्वलक्षणं कर्त्तृत्वं तथा च मैत्रनिष्ठायाः भक्ष्यत्वप्रकारकेच्छाया विषयतावान् मोदकः इत्याकारकस्तत्र बोधः। गुरवे गां धारयते इत्यत्र धृङा गृहावस्थितिः द्वितीयया तदन्वितं कर्त्तृत्वं चतुर्थ्या च तन्निविष्टगृहान्वितं सम्बन्धित्वमुपस्थाप्यते तेन गोकर्त्तृकाया गुरुसम्बन्धिगृहावस्थितेरनुकूलव्यापारवान् इत्याकारकस्तत्र बोधः। धातूत्तरणिचा व्यापारबोधनादिति कालापाः। पाणिनीयास्तु धारेरुत्तमर्णे इति सूत्रानुसारेण चैत्राय शतं धारयते इत्यादाविव गुरवे गां धारयते इत्यादावपि ऋणग्रहणं धारणं दत्तत्वञ्च चतुर्थ्यर्थः तथा च गुरुदत्तां गां ऋणत्वेन गृह्णाति इत्याकारस्तत्र वाक्यार्थः पश्चात् शोध्यत्वेनाङ्गीकृत्य गृहितञ्च द्रव्यमृणमित्याहुः। पुत्राय राध्यति पुत्रायेच्छत इत्यादौ दैवनिरूपणं धात्वर्थः तन्निविष्टे च दैवे सुबर्थस्य सम्बन्धस्यान्वयस्तेन पुत्रस्य दैवं निरूपयति इत्येवं तत्र बोधः। गुरवे गां